

EVANG. EGYHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetés díja :

Egész évre . . . **6** frt
Fél évre . . . **3** ,
Negyed évre **1** frt **50** kr.
Egy szám ára **12** kr.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Felelős szerkesztő és kiadó :

VERES JÓZSEF.

Hirdetés díja :

Egész oldal . . . **8** frt
Fél oldal . . . **4** „
Negyed oldal . . . **2** „
Ennél kisebb . . . **1** „
Bélyeg külön **30** kr.

Materny Lajos főesperes székhely- laló beszéde.

Mélyen tisztelt egyházmegyei közgyűlés!

Az osztatlan bizalom azon megtisztelő megnyilatkozásával szemben, mely főesperessé történt megválasztásom által osztályrészemül jutott, első szavam a hála és köszönet szava. Köszönetet mondok a kitüntetésért, azzal a kijelentéssel, hogy egyházmegyénk tényezőinek egy akarata előtt tiszteletteljesen meghajlok, bár, ha erőm gyengeségének érzetében meggondolom, hogy a tiszavidéki egyházmegye zömét képező egyházak élén a régi kapcsolatban évtizedeken át nagynevű vezérférfiak állottak, félnem kell, hogy a megválasztáshoz kötött reményeknek, várakozásnak megfelelni nem leszek képes és csak az a tudat nem hagy elesüggednem, hogy elnöktársamban a nemes egyházak bizalma oly segítő társat állított mellém, kinek egyházunk iránti szeretete, hűsége és sokoldalú tapasztalatai megkönnyítik sok tekintetben munkámat.

Midőn tehát az egyházmegye bizalmából most elfoglalom a főesperesi széket, teszem azt azzal az elhatározással, hogy ezen a helyen sem akarok egyebet, mint szóval és tettel, intéssel és buzgalommal, alkalmas és alkalmatlan időben szolgálni a Krisztust, a ki tettetett nekünk igazsággá és bölcsességgé, szentséggé és válsággá, mert nincsen senkiben másban üdvösség, nem is adott emberek között ég alatt más név, mely által kellene megtartatunk, csak a Jézus Krisztus neve.

E cél fog lebegni szemeim előtt úgy az egyház és iskola terén való működésemben, valamint az ezeken kívül álló tényezőkkel való érintkezésemben.

Épen azért legfőbb kötelességemnek fogom

tartani a hitélet ápolását. Hiszen a hit az a köszikla, melyen — Jézus szavai szerint — felépült az anyaszentegyház; a nélkül az ember ingadozó nádszál, melyet a szél ide s tova hajtogat. Ha valamikor, a mostani válságos időben szükséges, hogy hitben erősek legyünk.

Liberális haladásnak tekinti manapság sok ember a symbolumok, hitvallások kicsinylését, elvetését. Pedig a hol ezen téves felfogás hívekre talál, ott bomladoznak az egyház falai s a hitélet is laukad. A hitvallás nem erekye, hanem drága kincse egyházunknak, melynek története bizonyosságot tesz arról, hogy az a nemzedék volt erős a hitben, mely tiszteletben tartotta hitvallását. Drága kincsünk az ágostai hitvallás; ehez tántorithatlan hűséggel ragaszkodtam s azon leszek, hogy a Szentírás mellett a hitvallás legyen egyházi életünknek zsinórmértéke.

Szegények mindenkor lesznek közöttetek. A szegények gondozása, a szeretet gyakorlása nélkül az Úrnak szolgálni nem lehet. Egyházunkban közmondásos a szegénység s egyházmegyénkben aránylag sok az inséggel küzdő egyház. Ezeknek ügyét felkarolni egyik legfőbb gondom leend. Eddig is éveken át állottam samaritanusi szeretet szolgálatában, vezetem Tiszán innen és túl a gyámintézet ügyeit s ha Mózesként nem is fakasztottam enyhítő italt a sziklából, legalább igyekeztem néhány üdítő cseppet szerezni a szomjúhozóknak.

Az iskolákat illetőleg azt a nézetet vallom, a mit közegyházunk kezdettől fogva vallott, hogy t. i. az iskolák az egyház veteményes kertjei, melyeknek az a hivatásuk, hogy az egyháznak hithű és áldozatkész tagokat neveljenek. Azért kell, hogy azokban a vallásos nevelésre kiváló gond fordittassék s a vallás legyen az a kovász, mely az egész iskolai életet áthassa. Egyházunk

vitális érdeke megkivánja, hogy figyelemmel kísérem, mennyiben felelnek meg iskoláink ezen czélnak.

Más juhaim is vagynak nékem, mondá Urunk Üdvözítőnk. Velünk együtt mások is, más utakon bár, de ugyanazon czél felé törekeshetnek; a czél az Isten országának e földön építése. Gyakran kell tehát érintkezni a más hitvalláson állókkal. Ezen érintkezésben vezérelni fog a szeretet lelke, Jézus azon intése értelmében: Azon ismerik meg, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást^t szeretenditek.

Szükségesnek tartom még végül, hogy az állam és egyház közötti viszonyt néhány szóval érintsem. — Állam és egyház egymással folyton érintkező tényezők, melyeket — nézetem szerint — egymástól teljesen elválasztani nagy erkölcsi károk nélkül nem lehet. Nem egymás alá rendelve, hanem csak egymás mellett, egymást kölcsönösen támogatva működhetnek üdvösen. Az államnak kötelessége az egyházat az ő áldásos munkájában anyagilag és erkölcsileg támogatni, — az egyháznak viszont kötelessége a haza iránti hűséget és szeretetet az egyháztagokban ápolni. Szóval szem előtt fogom tartani az Üdvözítő parancsát: Adjátok meg a mi a császárnak, a császárnak, és a mi Istené, az Istennek.

Súlyos és nagy felelősséggel járó kötelességek várnak tehát reám új tisztemben. Képes leszek-e sikerrel munkálkodni, az az Isten kezében van; ő az, a ki megítél engem. Én csak jóakaratot hozok magammal a főesperesi székbe, azt a jó akaratot, a mellyel 23 év óta tanári és papi pályámon igyekeztem kötelességemnek megfelelni. Mint tanár tanügyünknek szolgáltam Istenadta tehetségem szerint és midőn a gondviselés ide vezérelt hogy sülyedező hajóra állítson, melynek kormányosát lesodorta az élet hullámverése, az egyháznak szenteltem életemet. De mindenütt csak a munka volt az enyém, az áldás Istentől jött. Az új polczon is csak a plántálás, az öntözgetés lesz enyém, az előmenetelt az Úrtól várom.

De hogy a munkában el ne lankadjon karom, egy kéressel fordulok a nt. egyházmegyei közgyűléshez. Ha egyházmegyénk javáért tárom, ne tagadja meg tőlem támogatását és szívélyes közreműködését; ha emberi dolog esik meg rajtam és tévedek, jóakaró elnézést kérek.

Te pedig minden jónak kútforrása, mennyei Atyám, ki a gyengékben vagy hatalmas és kinek

ereje erőtlenség által végezzetik el, adj erőt a jóra; Úr Jézus Krisztus, ki út, igazság és élet vagy, légy vezérem minden utamon és gyámolóm, ha ingadozom: Szentlélek Isten, vigasztalásnak és bölcsességnek lelke, ki az Atyától és Fiútól küldöttél szívünkbe, világosíts, erősíts és vezérelj az igazságra. Szentháromság egy igaz Isten, tied legyen a dicsőség most és mindörökké. Ámen.

A boszniai ág. h. ev. és ev. ref. hitvallású egyházakról.

Ezen egyház 3 rendes hitközségből, számos főkközségből s 1 terjedelmes diaszporából áll.

1. Szarajevói hitközség, mely 5 év óta Bosznia s Hercegovina fővárosában keletkezett; ezt Schäfer franzjosefsfeldi lelkész évenként 4-szer meglátogatta — most a boszniai kormány bőkezűsége s saját tagjainak áldozatkészsége folytán képes lett saját lelkészt választani jelen sorok írója személyében, ki a f. év első negyedében elfoglalandja új állomását. Ez annyival szükségesebb, minthogy egyrészt a hitközség tagjai s a vallásoktatást igénylő gyermekek száma gyorsan gyarapodik, másrészt a főváros közelében folytonosan új telepek keletkeznek, a melyek szintén a szarajevói lelkészre vannak utalva.

A hitközség azonban még mindig nélküli a legfontosabbat: egy templomot, melynek létrejötteléhez ismét a kormány tett legtöbbet, a mennyiben a legszebb utcában fekvő, igen alkalmas telket ajándékozott, de általában mindennünnen ügyünket annyira méltatják, hogy 2 éven át 5000 frtot sikerült gyűjteni ezen szent célra. Azonban, sajnos, bármilyen szerény épületet is emelnénk, ezen összeg kétszerese szükséges, a miért a község most magyarhoni hitsorsosaihoz fog fordulni — Ausztriában már gyűjtöttek — a honnan annál inkább is várna kielégítő segílyt, mert tagjainak nagy része magyarhoni. Birodal-munk protestánsainak szinte becsületkérdése azon körülményen változtatni, hogy azon városban, mely a délkeleten góczpontja sokféle hitűeknek, az evangélikusok még mindig vendéglő helyiségben kénytelenek tartani istentiszteleteiket.

A szarajevói hitközséghez tartoznak Zenica, Zepce, Zadovics leányegyházak s a Szarajevó, Travnik és Mostar kerületeket felölő diaszpora, — egészben 1200 lélekszámmal.

A boszniai kormány két év előtt 2000 frtot adományozott egy temető vételére és bekerítésére, 3 év óta évi 500 frtot engedélyezett hittanításra — ezt Ulreich Nándor alsó-lövői származású állami elemi iskolai tanító látta el — mely összeget lelkészfizetésre évi 1200 frtra emelte.

2. Franz-Josefsfeld, a legzártabb s legidősebb telep az okkupált területen. Már kilencz év óta volt tanítója, — Falkenburger József Új-Pázuáról, — iskolája, imaterme, 8 év óta lelkésze s 4 év óta 2-ik tanítója — Kirch Lajos, Rödönről, ki Falkenburger elhunytá után ennek helyébe lépett; ez utóbbi helyére hívták meg Schorr Jakab tanítót Bács-Feketehegyről. Bizonyára egy templom építéséhez is fogott volna a község, ha 1896. november havában árviz által majd teljesen el nem pusztult volna: 164 házból csak 24 maradt meg, de a tavaszi építkezésnél kitűnt, hogy ezeket is újból kell felépíteni s csak egyedül maradhatott meg!

Szólhattunk akkor Jeremiással (Jer. sir. 3.): „Az úrnak nagy kegyelmessége, hogy teljességgel meg nem emésztettünk“ s midőn jajkiáltásunk kihatót a világba s Németországból, Svájc-ból, Franciaországból, de főképen drága Magyarhonból (s itt különösen Szlavóniából és Dél-Magyarországból a fáradhatatlan Kruttschnitt, új-pázuai lelkész gyűjtése folytán) könyöradományok érkeztek, tovább szólhattunk Jeremiással: „Minden reggel megújulnak az Ő irgalmasságai,“ mert ezen adományok nélkül borzasztó telünk lett volna.

Hogy azonban újból felépíthették a telepet, ez egyedül Kállay közös pénzügyminiszter nemes-szívű elhatározásának s a boszniai kormánynak köszönhető, a mely a vagyonosabb lakosoknak csekély százalékra 16000 frtnyi kölcsönt adott s kamatmentesen 20 évi részlettörlesztésre 70,000 frtot engedélyezett, továbbá iskolát építtetett tanítóakkal 4500 frton és paplakra, valamint község-házra 7800 frtot utalványozott. Oly segítség a szükségben, a milyent aránylag tehetőes apa nyomorba jutott fiának sem adhatott volna!

Javára szolgált a kolóniának, hogy az árvizet megelőző júliusban Kállay miniszter megtekintette s örvendezve megdicsérte 10 év alatti haladását, ugyanigy a kormány, melynek legfelsőbb közegei látták telepünket legszebb virágzásában s beismerték fontosságát: ezért részesíték ily bőséges segélyben.

Ma a telep szolid anyagból s szebben, mint azelőtt, felépítve, ismét itt áll, csupán 3—4 házat meg a paplakot s a község-házat kell még felépíteni a tavasszal!

F. évi április havában ezen hitközség papját Szerajevon választották meg. A miniszter kifejezett kívánságára azonban egy alkalmas utód megválasztásaig és a kormánytól való megerősítéséig itt maradjak, hogy őt az itteni viszonyokba bevezessem, és végül a kolóniát se hagyjam el tető alá jutása előtt, a mi különben is az én kívánságom szerint volt. 1897. október 10-én Klein Pál s. lelkészt (Szepesmegyéből) választották meg lelképásztornak, és csak a választás helybenhagyása után fogom a hitközséget elhagyni, hogy szerajevoi hivatalomat elfoglaljam. A boszniai s hercegovinai tartományi kormányzóság ugyanis fentartja magának azon jogot, a hitközségektől választott papokat megerősíteni, a mi az illető személyéről szóló adatok tudakolását teszi szükségessé; ez hivatalos úton történik a közös pénzügyminiszteriumtól és a m. kir. belügyminiszteriumtól le egészen az illető születéshelyéig, a mi 3—4 havi időt vesz igénybe.

Karácsony előtti vasárnapon az új iskolát (s az ebben felállított új szószékkel), a mely még néhány évig imaházul szolgál, míg a templom építéséhez szükséges tőke együtt lesz. A terv és költségvetési előirányzat szerint 16000 frt szükséges, mely összegnek azonban csak a fele (8000 frt) van meg.

A tanítók, mind államiak, a kormánytól kapják javadalmazásukat, a mely a papi fizetést is évi 800 frtnyi szubvenzióval kiegészíti.

A hitközség lélekszáma itt Franz-Josefsfelden 1200, Bjelinán s környékén 100, Branjevo leányegyházban — mely községnek szintén az államtól építtetett iskolája s a kormánytól fizetett tanítója, Hatz Sámuel Alsó-Lövőről van s az eddigi haranghoz második harangot szerzett be, a melyet a napokban avatandanak — 200 és a D.-Tuzla kerületben levő diaszporában 500, vagyis együttvéve körülbelül 2000.

3. Banjaluka városban és kerületben már 10—11 év óta mutatkozott evang. élet s a hivek, de Kallotschek zágrábi lelkész gondozását élvezték. Hitközséggé azonban csak 1893-ban egyesültek ottani hitsorsosaink s 1894. jan. 1-jén boldogult Walent Ármin személyében papot kaptak, kit azonban már 2 évi működése után

jobblétre szállított az Úr. A Walent Ármín halálával árvaságba jutott egyház f. évi augusztus hó 8-án ismét lelkészt választott Zwernemann Gusztáv lelkészjelölt személyében, ki már egy év óta Bécs környéke diaszporájában működött, ezen választást 3 hó multával megerősítették s az új lelkész november hó közepén hithű kedves fiatal nejével — ki szintén bécsi — megérkezett községébe; legelőször beutazta az egész kerületben szétterjedő diaszporáját és november hó 28-án az új lelkész beiktatását ünnepelte a banjaiukai község. Az ünnepélyhez, melyet a bérelt, de igen méltóan elkészített teremben tartottak, a hatóságokat s felekezeteket mind meghívták s megjelentek: Lazarrini báró, a kerület előljárósága, Lovretics tábornok, a katonai vasutak igazgatója, az összes testületek 1—1 képviselője és a két izr. rabbi is. A község részéről nemcsak a városi község tagjai, hanem a leányegyházak, valamint a legtávolabbi diaszpora preszbiteriumjainak képviselői is megjelentek.

Tanító és kántor hiányában az éneklést Hermann bibliaárus presbiter vezette. Bevezetésül szolgált a „Maradj meg kegyelmeddel“ kezdetű, minden alkalomra illő gyönyörű ének. Azután Schäfer lelkész megtartotta az oltári istenítiszteletet és miután az újonnan választott papot Rau Artúr dohánytözsdei hivatalnok, mint egyházigazgató, néhány szívélyes szóval üdvözölte, miközben átadta a kormányknak a választást helybenhagyó leiratát, Schäfer lelkész, mint legidősebb pap-társ ezen országokban, beiktató beszédét tartotta Ján. evang. III. részének 29. és 30-ik verse alapján, melyben Banjaluka községet menyasszonyul, a Megváltót Jézus Krisztust vőlegényül, és a vőlegény barátjául a papot, a község prédikátorját állította oda, a ki tanulása egész ideje alatt hallgatta a vőlegény szavát, a kinek öröme most beteljesült, hogy közvetithet menyasszony és vőlegény közt, a kinek azonban fogynia kell, hogy a vőlegény növekedjék a menyasszony előtt. És miután a beiktatandónak szemé elé állította a különös nehézségeket, melyek ezen országokban és nevezetesen ezen községben is, a hol a hitsorsósok annyi idegen vallás között annyira szétszórtan és elhagyatottan élnek, a lelkészi hivattal járnak, befejeződött a beiktatás kéz-feltevés és kétszeri testvéri esókkal. Most a „Jézus bűnösöket . . .“ kezdetű ének eléneklése után Zwernemann lelkész a szószékre lépett, és Ján. evang. XXI.

15—17. alapján hivatalfoglaló szónoklatát tartotta, melyben kimutatta, hogy a Krisztus szolgálatába lépő s a nyáját legeltetőnek mily kimondhatatlan szeretetre van szüksége. A kitünő theologiai képzettségről és mély hithűségről tanúskodó prédikáció után a főének utolsó versét énekelték, mire a beiktatott lelkész az oltár elé lépett s legelőször mondotta gyülekezetére Áron áldását, a mivel a szép lélekemelő ünnep befejeződött. Ezután következtek a jelenlévők gratulációi. A kath. püspök is küldötte a községnek legjobb kívánatait titkárával. Délben 1 órakor bankett volt, melyen az első tóosztot Schäfer lelkész császáruk és királyunk ő Felségére mondta, a kinek magas személyében most az okkupált tartományok is a haza atyját tisztelik; azután ő nagyméltóságára Kállay miniszterre. kinek zseniális kezdeményezése s fáradhatatlan tevékenységének köszönhető ezen tartományok az egész világ előtt bámulatos s a szomszéd országoktól irigyelt előhaladása, és a bosznák-hercegovinai kormányra, melynek lojalitásán alapszik az alig 5000 léleknyi bosznák ág. h. evang. és ev. ref. hitv. egyház eddig kivívott sok kitünő eredménye, — mely tóosztok a jelenlévőktől nagy lelkesedéssel fogadtattak. Nagy örömmel fogadták Rau Artúr felköszöntőjét az installált lelképásztorra, kiben az oly régen árván lévő hitközség minden tagjától szeretve tisztelt s a hatóságoktól és más hitűektől is elismert pásztort és méltó vezért látja. Élénk tetszésben részesültek a tisztekből és hivatalnokokból álló tevékeny preszbiteriumra. Schäfer lelkészre s a jelenlévő 2 papnéra mondott felköszöntők. A következő napon Zwernemann testvérrel a kerületi előljárónál, a tábornoknál és a kath. püspöknél tisztelegünk, a mikor is kiváltképen az első, ki különösen sokat tehet érdekünkben, megígérte, hogy állandó jóakarattal lesz az evangelikus ügy iránt, a mit avval is nyilvánított, hogy a kormány egy rendeletét mutatta elő, melyben az az ő indítványára megígérte, hogy ha az evang. község összehozta az imaház és paplaképitéshez szükséges 9000 frtnyi tőke felét, a többit a kormány fedezi!

A harmadik napon ezen Boszniában szépség tekintetében második helyen álló városból azon tudattal távoztam, hogy az Úr ismét megáldotta ezen hitközséget, mert hithű derék pásztort kapott, van buzgó, a lelkészt mindenben támogató preszbiteriuma és a község számíthat a leghatásosabb jóakaratra a helyi hatóságoktól fel a

kormányig. Ezen községben is a kormányzóság járul évi 800 frttal a lelkész javadalmazásához. A hitközség áll a magában Banjalukán lakó ág. és helvét hitvallású evangélikusokból s ezen kerület számos telepéből u. m.: Rudolfsthal — a hol már évek előtt Kollatschek lelkész a Gusztáv-Adolf egyesület pénzén felépített egy kis templomot — Pryedor, Vranovac stb. a Banjaluka és Bihacs kerületbeli diasporával összesen körülbelül 1600 lélek.

Banjalukán a hitközség 2500 frtnyi imaház és paplaképítési alappal rendelkezik, ha még ennyit összehoz, a többi a kormányzóság engedélyezendi.

Mind ebből kitűnik, hogy az Úr bő áldásait adta ezen országok protestánsainak kis seregére (a két hitvallásuk együtt alig 5000 lélekre tehető), a mennyiben alig 10—12 év óta mutatkozik itt evang. élet s máris ilyen szép eredmények mutathatók fel, de az is, hogy a kormány a minden felekezet iránt tanúsított lojalitásánál fogva, melyben minden alattvalóját vallás- és nemzetiségi különbség nélkül egyaránt részesít, az ev. ügyért sokat tesz, a minél többet egy tisztán evang. kormány sem tehetne, a mi számunkra elég ok, hogy mi is minden törekvésében hűségesen támogassuk!

Végül megemlítendő, hogy mind a három hitközségben az ág. és helv. hitvallású evangélikusok egyesültek s így is akarnak maradni, míg számuk annyira gyarapodik, hogy külön-külön egyházat alapíthassanak. Szerajevoba és Franz-Josefsfeldre ez idő szerint evang. lelkészeket választottak, míg Zwernemann testvér ref. hitvallású. A felekezeti különbség azonban ne legyen közöttünk választó fal, hanem mindhárman Urunk Jézus Krisztusnak evangéliumának igazi értelmében akarunk működni, ehhez adja az Úr az egyetértés szellemét s ne vonja el a jövőben sem bőséges áldását a boszniai és hercegovinai evangélikus üggyől!

Franz-Josefsfeld az 1897. év végén.

SCHÄFER JÁN. LAJOS
ev. lelkész.

Biráló bizottsági jelentés

az „Evang. Egyház és Iskola” szerkesztője által kitűzött konfirmációs tankönyv pályázatáról.

(Folytatás.)

8. Jelige: „Álljatok meg a hitben, legyetek erősek.” Felosztása határozottan

téves és senmiképen sem indokolható. A hittani részben szól Istenről, a Jézus Krisztusról, a szentlélekről. Ezután következik az erkölcsan és csak a kötelességek tárgyalása után szól külön részben a bűnről, továbbá a kegyelmi eszközökről, a ker. anyaszentegyházról, a reformációról és a konfirmációról. A munkában nincs tehát sem tárgyi, sem alaki összefüggés, zűrzavar az egész. Hogyan szólhat p. o. a Jézus Krisztusról a nélkül, hogy a bűnt előbb ismeretné? Az átvezető kérdést ugyan egyik részről a másikra felteszi, de ez rendkívül erőltetett. Ez a munka is telve van téves meghatározásokkal; a sok közül csak egy-néhányat említünk. Mindjárt a munka elején tévesen határozza meg a vallást, a mennyiben azt mondja, hogy „a vallás Istenben való hit és élet.” Mindjárt utána pedig azt mondja, hogy Isten akaratát az tudja legjobban teljesíteni, a ki Istent legjobban megismeri; itt tehát a sorok között a vallást, mint ismeretet fogja fel; mert az világos dolog, hogy Isten akaratát csak a vallásos ember tudja teljesíteni, tehát akkor szerző itt az ismeretet a vallás egyedüli tényezőjéül veszi. — A megváltást e munka szerzője is a „Cur Deus homo?” értelmében fogja fel. — A keresztséget így határozza meg: „A keresztség az a szentség, mely által az ember Krisztus hiveinek sorába felvétetik.” Ez a keresztségnek csak egyházi jelentése; vallási jelentését az a meghatározás nem foglalja magában. — Az úrvacsoráját Zvingli értelmében fogja fel, a mennyiben ezt mondja: „Az úrvacsorája azon szentség, melyben a megáldott kenyér és borral élünk a Jézus Krisztus halálának emlékére,” de hogy mégis meglegyen benne az ág. h. ev. egyház felfogásának színezete, elkezdi magyarázatni s így folytatja: „és mivel ezen látható jelekben a Krisztus teste és vére titokteljes módon jelen van: az úrvacsorájában valósággal egyesülünk is ő vele.” Van symbolikus meghatározásunk, használjuk azt.

Az egész munka meglehetősen a felszínen mozog, kérdései aprólékosak, nem bocsátkozik a dolog lényegébe. A sok téves állítás közül csak néhányat sorolunk fel. P. o.: „Az ó-szövetség a zsidó nép vallását képezte.” A zsidókhöz irt levelet a thessalonikabeliekhez irt levél után sorolja. „A biblia hittant és erkölcsant foglal magában” (A hittan és erkölcsan rendszeres tudomány. Van a bibliában tanrendszer?) „Isten szentsége alatt jóságát” értjük. A róm. kath. és az evangéliumi egyházak között a főkülönbséget a szájhagyományban látja, holott a főkülönbséget csak az anyagi, alaki elv és az egyházzal szóló felfogás alapján érthetjük meg.

Stílus tekintetében az egész munka nem egyforma: vége felé fellengző prédikációvá válik. — Sajnáljuk, ha e szerint tanította a gyermekeket.

9. Jelige: „Mind jó, a mit Isten té-

szen.“ Felosztása szokatlan, különleges, a mennyiben tárgyát: egyház alap (hit és erkölcstan) egyháztörténet és egyház alak (egyház szervezet, a különböző egyházakat egymástól elválasztó tanok) ezimen osztja fel s hogy a harmadik részt arányba tudja hozni a többivel, még olyan lényegtelen apróságokra is kiterjeszkedik, hogy a helv. hitv. reform. egyháznál a segédlelkészek és rendes lelkészek tiszteletes urak, a püspökök pedig főtiszteletű urak.

A megigazulás tanát szintén tévesen fogja fel, a mennyiben azt mondja, hogy Isten az embert a bűntől megszabadítja, olyanná teszi, hogy akarat a jóra irányul. Erre vonatkozó nézetünket fentebb kifejtettük. — A törvény hasznául csak azt említi meg, hogy megismerteti a bűnt; arról nem szól, hogy bűnbánatot kelt, Krisztushoz vezet s életünk zsinórmértékéül szolgál. A szentségre, keresztségre vonatkozó meghatározásában szintén kerüli a határozott symbolikus definíciót.

Alakja közlő s előadásában nem gondol arra, hogy könyvét gyermekeknek szánja. A munkának több része inkább prédikációban foglalhatna helyet, mint konfirm. kátében; egyes részek úgy összefolynak, hogy nincs mi kidomborodnék belőle. Egyes részletek, különösen az egyháztörténehből, népies felolvasásokra alkalmasak volnának.

Szentírásbeli helyeket nem közöl. Különb. tartalmaz, nagy szorgalomra vall, de konfirm. kézikönyvül nem használható.

10. Jelige: „Mert valami Istentől született, meggyőzi a világot és az a diadalom, mely meggyőzte a világot, a mi hitünk.“ E munka a pozsonyi lelkészi kar által kiadott „Leitfaden zur Vorbereitung evangelischer Confirmanden“ című konfirm. tankönyv átdolgozása, kibővítése. Felosztása annyiban rossz, a mennyiben az egyháztörténetet nagy terjedelemben a hittan részeként tárgyalja az egyháztól szóló tan kifejtése után. Ugyanitt ismerteti a különböző felekezeteket s ezután szól közvetlenül a bűnök bocsánatjáról, a test feltámadásáról és az örök életről. Munkájának második részeként tárgyalja az erkölcstani; a harmadik részben a kegyelmi eszközökről szól; végül ismerteti az egyházi esztendőt és az egyházkormányzást. — Már e felosztás maga is megakadályozza azt, hogy a munka könnyen áttekinthető legyen. Ehhez hozzájárul még az, hogy túlságos terjengős, bő, nehézkés, idegenszerű, úgy hogy a gyermekek nem lennének képesek már ennél fogva sem megtanulni. Ezen kívül még a munka absztrakt, bölcselkedő irányú, de tévedésektől sem ment. A kiengesztelést egynek veszi a megváltással. A megváltás felfogásában szintén Anselm tanát fogadja el. A megigazulásról a hittanban nem szól. A keresztségről azt mondja, hogy eszközli a hitet. Alakja közlő.

E munkára ítéletünk az, hogy a konfirm. oktatáshoz nem alkalmas; különben a jó igyekezetet és szorgalmat tőle megtagadni nem lehet.

11. Jelige: Eirene hymin. Luther kátéjának felosztását igyekszik megtartani, 6-ik részül felvévén az egyháztörténetet; de egész kidolgozása annyira pongyola, logikát, összefüggést, átmenetet nélkülöző, előadása annyira elavult, érdektelen, hiányos, sőt több helyen érthetetlen, nyelvezete annyira gyalró és magyartalan hogy szóba nem jöhet. A négy első parancsolatot kissé bővebben tárgyalja, a többit csak fel-említi, mintha belefáradt volna a tárgyalásba. Összefüggés nélkül ugrik át egyik tárgyról a másikra. Az emberről, bűnről, az egyházi szervezetről nem szól. Szóval igen gyenge, hasznavehetetlen munka.

Részletes birálatunkból látható, hogy a pályaművek közül a 3-ik és 7-ik számú munkák tűnnek ki; de kiadásra — mint azt kifejtettük — jelen alakjában egyik sem alkalmas; tehát a pályázati feltételek értelmében a kitűzött díjat egyik sem kaphatja meg. Azonban a 3-ik és 7-ik számú munkákat elismerésre és dicséretre méltónak ítéljük, minthogy mindegyiknek szerzője pályamunkájának megírásakor nagy szorgalmat, buzgóságot és lelkiismeretességet fejtett ki s minthogy átalakítva mindegyik mű használhatóvá lehet.

A megdicsért munkákon kívül értékre nézve a többit 3 csoportba oszthatjuk. Gyenge, hibás, de jó igyekezetű munkák érték szerinti sorrendben a következők: 5, 9, 8, 10, 6-ik számúak; igen gyenge, birálatra nem érdemes munkák: 1, 2, 11 számúak és határozottan megbotránkozható a 4-ik számú.

E pályázat tehát tulajdonképen meddő maradt. A sablonszerűségnek, ingadozásnak szomorú képét tárja fel; de egy eredménye mégis lesz, t. i. az egyházkerületek és az egész egyetemes egyház figyelme felhívja arra, hogy a konfirm. káté ügyét teljesen maga az egyház vegye kezébe s ne engedje azt, hogy egyesek alapján ingassák anyaszentegyházunkat, a melyről Krisztus Urunk megmondotta, hogy ha az az igaz, élő hit kőszikláján épül fel, akkor a pokol kapui sem vehetnek rajta diadalmat.

Kelt Sopronban 1897. december hó 30-án.

HETVÉNYI LAJOS
főgymn. vallástanár.

BANCSÓ ANTAL
theol. tanár.

ZÁBRÁK DÉNES
soproni ev. lelkész.

Öreg Aáchs Mihály. (1646—1708.)

Adalék egyházi ének irodalmunk történetéhez.

Írta: **Payr Sándor.**

(Folytatás.)

III. Aáchs a veszprémmegyei Devecserben 1700—1706-ig. Esperessé választatik Kemenesalján. A lelkészjelöltek vizsgálata Simonyiban. Utolsó irodalmi munkája, a Boldog Halál Szekere.

Az 1699. évi túzi veszedelem után már csak kevés ideig maradt Aáchs Nemes-Csoóban. Veszprémmegyébe Devecserbe kerül új állomásra. Hogyan értsük ezt, hogy a tekintélyes artikuláris helyet ott hagyja a kicsiny, jelentéktelen Devecserért? Ilyen gyakori, váratlan helyváltoztatások a mult századokban jelesebb papjaink életében sem szokatlanok. Valami kis összeütközés a patronus urakkal, vagy, a mi nemesebb indító ok volt, missiói vállalkozás vitte a jelesebb papjainkat biztos, jó helyükről rendezetlenebb, kisebb egyházakba.

Gyülekezeteinknél ekkor még szokásban volt Benedek napja körül az ú. n. papmarasztás, a mikor a hivek azt is megtették, hogy „kereskedők módjára” akartak egyezkedni¹⁾ lelkészükkel. Az ilyen eljárás bántotta az önérzetes embert és a gyülekezetek a jelesebb papok iránt sem voltak elég kiméletesek. Ehhez járult, hogy a nemes-csoóiak Aáchs helyére kiszemelve egy hirneves embert tartottak készenlétben: Asbóth János nemeskéri lelkészt és kemenesalji esperest, ki előbb Thököly Imrének volt udvari papja.²⁾ Aáchs-nak ez elől kellett kitérnie. Szóval, volt valami kellemetlensége, mert különben régi jó helyét, a hol egy kis fekvő jószágja is volt, egykönnyen el nem hagyta volna.

Asbóth a n.-csoói anyakönyv feljegyzése szerint csak 1701-ben foglalta el ugyanottani állomását, de igen valószínű, hogy Aáchs már 1700-ban Devecserben volt, mert 1702-ben külföldön megjelent előbbi művének előszavában már Devecserben történt dolgokról emlékezik.

Devecser bizony szerény kis hely volt Nemes-Csoó után. Nagyobb, diszesebb templom helyett

csak egy kis imaháza volt a paplak udvarán. Mnd-össze is 7 hold szántóföldje, egy kis szénája, minden háztól $\frac{1}{4}$ mérő gabonája és 40 frt készpénze volt a papnak.

Helyzete is a r. kath. környezetben elég nehéz lehetett. Egyik papi ellenfele, Csurgó György simonyi lelkész úrnapiján utazván át Devecseren, míg itt szekerét javíttatta, azt hallotta, hogy Aáchs ezen r. kath. ünnepen is prédikál s úgy nyilatkozott erről, hogy Aáchs öregségére megbolondul, mert ez nem ünnep mi nálunk. De Aáchs is megfelel e levélre: „Nem ünnep az ugyan a mi ecclesiánkban, a melyet az én bolond elmém Kegyelmed bölcs tudománya nélkül is jól tud, de jött volna csak ide lakni, megpróbálhatta volna, hogy ha több szekeret vasztatott volna azon a napon. Az mint hogy az Kegyelmed kovácsoltatásának én adtam meg azon napon az árát, mert az én nagy jóakaró, nemzetes és vitézlő Csuzi (v. Czun) János tisztartó uram úgy megpirongatott érte, az melyet soha sem az előtt, sem azután nem cselekedett ő kegyelme.“¹⁾ Úgy látszik tehát, azért gyűjtötte össze Aáchs a hiveit r. kath. ünnepen is predikációra, hogy napi munkájokkal az atyafiakat meg ne botránkoztassák. Az akkori időkben ez menthető.

Igyekezett is Aáchsunk tovább menni ez inséges helyről, mihelyt csak tehetett. Simonyiba nyilott számára alkalom. Az egyházmegyével és a simonyiakkal úgy volt a megegyezése, hogy 1706-ban Benedek napjára vagyis márcz. 21-re a vele ellenséges viszonyban álló és Kővágó-Eörsre hívott (vagy rendelt) Csurgó György helyébe elmegy. Csurgótól azonban azt az üzenetet vette, hogy míg tehenei és malacjai meg nem erősödnek és míg szénája el nem fogy, Simonyiból oly messze útra (K.-Eörsre) el nem indul. Megharagudott most Aáchs a méltatlan ellenfélre és megírta neki: „Én ugyan, ha minden malacjai elvesznek is Kegyelmednek, azzal nem gondolván, Isten éltetvén innen (Devecserből) rövid nap megindulok és eltelvén Szent Benedek napja a szent congregatiótól nekem rendeltetett quartilomba szállok.“

Ez időben megvolt még az esperességnek azon joggyakorlata, hogy a lelkészek elmozdítása és áthelyezése felett oly esetekben, midőn ezek ellen panasz volt, vagy ha az egyház érdeke ki-

¹⁾ Lásd Fábri Gergely cz. monográfiámat 39. l.

²⁾ Angyal Dávid, késmérki Thököly Imre és Haan Jena hungarica 31. l.

¹⁾ Aáchs levele a kemenesaljai ehm. jkönyvében. E. jkönyv adatait Hutter Zs. csöngei lelkész volt szives számomra kifejyezni.

vánta, szabadon iátézkedett s ebbe a gyülekezetek is akarva, nem akarva, bele nyugodtak, A ách s is Simonyit ilyen a szót congregatiától neki rendelt quartiljának monlja.

Csurgó nem szívesen mozdult ki helyéből s hogy maradhasson, azzal ijjesztgette a simonyiakat, hogy A ách s, ha hozzájuk kerül, sokat fog majd vasmegyei jószágán időzni. Ezen kis jószágának távol fekvése, míg Devecserben volt, sok alkalmatlanságot szerzett A ách s-nak. Fentebbi leveléből azt is megtudjuk, hogy a háborús kurucz világban egy alkalommal alig tudott visszajönni jószágocskájáról és élete is veszélyben forgott „Sárvárnál és az Rábán túl levő földön levén az ráczok (labanczok).“ Birtoka valószínűleg előbbi tartózkodása helyén Nemes-Csoó határában feküdt.

A ách s tehát az 1706. év márczius havaig lelkészkedett Devecserben. Ezen veszprémmegyei működése alatt érte őt a nagy kiterjedésű kemenesalji egyházmegye részéről az a kitüntetés, hogy Asbóth János halála után ennek utódjául, L é n á r t Benedek alesperes sághi lelkész mellözésével főesperessé választották 1706-ban január 27-én, a Mihályfán tartott gyűlésen.¹⁾

A ách s ekkor már 60 éves férfiú volt, de a sok bajjal járó egyházkormányzatra még mindig képesnek tartották. Egyhangulag választották meg. És elég erélyesnek is bizonyult hivatalában. Beiktatásakor latin nyelven mondott esküjében, melyben hitvallási irataink nem említettnek, azt igéri, hogy tehetsége szerint igazságot fog szolgáltatni lelkészeknek, tanítóknak és hallgatóknak egyiránt.

Ez az esperesválasztó gyűlés különben a kurucz hadjáratok fegyverzaja között Bercsényi Miklósnak, II. Rákóczy Ferencz főgenerálisának rendeletére hivatott össze. 1706. elején eme dunántúli részeken a kuruczok kezében volt a hatalom. A dunántúli evangélikusok főpatronusa, telekesi Török István is (Rákóczy kormánytanácsosa és huszár ezredes, kit a dunántúli vitás egyházi ügyekben maga a fejedelem küldött ki egy hozzá intézett levelével biztosul) ez év január havában Vasmegyében jár és hódolati esküre kötelezi az egyháziakat és világiakat.²⁾ Ezért mondja A ách s eme gyűlésükről: „Citati fuimus more in ecclesiis nostris hactenus non practicato per iudicem

nobilium.“ Bercsényi nevében üzent reájok a szolgabíró, hogy életük és vagyonuk elvesztésének terhe alatt okvetlen megjelenjenek. Szigoruan meg volt parancsolva, hogy mindenüket lekötve Rákóczy-nak hűséget fogadjanak. Ezt meg is tették. A ách s szavai szerint: „jussum quia erat.“ Ezzel lehüti egy kicsit a szabadságharez iránt nála méltán feltételezhető lelkesedést. Úgy látszik, mint önérzetes protestáns papot hántotta az eklézsiának és a politikának ezen összekeverése.

A még Thököly idejéből ismeretes és irodalmi munkásságáért is kedvelt A ách s-ot, telekesi Török pártfogoltját, szívesen látták a Rákóczy pártján álló kemenesaljiak az esperesi hivatalban. Erre mutat az egyhangu választás is. Ez a választás és a Simonyiba való áthelyezés egy kis elégtétel is volt A ách s-nak, ki korábban N.-Csoóból Devecserbe menni és Asbóth-nak helyet engedni volt kénytelen.

Esperesi működését nagy buzgalommal kezdi meg. Székfoglalóját és tulajdonképeni beköszöntőjét még csak a február 7-én Simonyiban, telekesi Török István és nagyszámú közönség jelenlétében lefolyt gyűlésen tartotta meg. Ugyanitt húsz papjelölt is előtte tette le a vizsgálatot.

Az ünnepély imával és énekkel kezdődött. Négy éneket is elénekelték atyáink az ünnepi beszéd előtt, ú. m.: „El-bémegyünk nagy örömben, Téged Úr Isten mi keresztyének. Adjunk hálát mindnyájan az Atya Úr Istennek, Szent az Atya Isten mindeneknek teremtője“ kezdetű énekeket. Őseink szerettek énekelni. Jól illet a háborús idők-höz a harmadik ének eme versszaka:

Ennyi sok romlásokban
Es sok véroutasokban,
A kegyetlen ördögnek
Ilyen nagy dühösségben
Tartsd meg a te táborodat
Es te szent egyházadat.
A te gyarló fiaidat.

Ez énekek az A ách s közreműködésével kiadott Zengedező Mennyei Kar cz. énekeskönyvben fordulnak elő, melynek ekkor itt már az 1703. évi második kiadását használhatták.

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

A lelkészi fizetések javítása csak nem akar sikerülni. Már 1896. évi szept. 24-iki szá-

¹⁾ A kemenesaljai egyházmegye jkönyve.

²⁾ Például jan. 14-én Szombathelyen a községeket szólítja fel a meghódolásra. Lásd T. Török I. cz. monográfiám 23. l.

munkban közöltük, hogy Wlassics miniszter kijelentette Láng Lajos kérdésére, „hogy törvényjavaslattal foglalkozik, mely a lelkesi illetmények tíz év alatt végrehajtandó fokozatos feljavításáról szól. Mihelyt az összes illetékes tényezőket meghallgatta, a törvényjavaslatot be fogja nyújtani.“ Programbeszédében 1896-ban így nyilatkozott a miniszter ezen kérdésről: e tárgyban törvényjavaslatot dolgoztam ki, melynek alapelveihez már a miniszertanács is hozzájárult. (1896. 46. szám.) Közbe jött egy hosszú hallgatás. Pedig „az illetékes tényezőket“ régen meghallgatta a miniszter, s a javaslat készen volt. Az erdélyi papok tüntető és feltűnő mozgalmára egyszerre megint megszólalt a miniszter. 1898. jan. 13-iki számunk jelentette, hogy „a lelkeszek fizetésének szabályozása dolgában fontos lépés történt: a javaslatot előleges jóváhagyás végett Ő Felsége elé terjesztették.“ Az volt akkor a híresztelés, hogy a költségvetés tárgyalása előtt a képviselőház elé kerül. Erről a határidőről is lekészt! Most hát már megint azt írják a lapok, hogy a költségvetés tárgyalása alatt kerül a törvényhozás elé. Nehezen megy! Nem hiába nem nagy urak érdekeiről szól, s nem hiába nincs kilátás rövid idő alatt képviselőválasztásra! Akkor bezzeg kapnánk megint — ígéreteket!

A győri egyházmegye esperesi hivataláról Mészáros István esperes volt helyettes püspök, az egyházmegye júniusi közgyűlésén, mikor az egyházmegye 25 éves esperesi jubileumát ünnepelte, véglegesen lemondott. Helyébe az egyházközségek fényesen megnyilatkozó bizalma Horváth Sámuel téthi lelkészt és egyházkerületi főjegyzőt választotta. Egyházmegyei felügyelővé ismét Barcza Géza választatott.

A tiszavidéki egyházmegye alakuló közgyűlése. A részben régi hegyaljai, részben sáros-zempléni egyházakból alakított tiszavidéki egyházmegye f. hó 5-én Debreczenben tartotta meg alakuló — s az elnökséget beiktató közgyűlését. Érdekes körülmény, hogy a legifjabb egyházmegye a területén levő legifjabb anyaegyházban tartotta első ülését.

A közgyűlést, — melynek fényét nagyban emelték a megjelent kitűnőségek, mint: Kiss Áron ev. ref. püspök, Wolafka Nándor r. kath. cz. püspök, Jablanczy altábornagy, Simonffy Imre kir. tanácsos, polgármester, Lengyel Imre ev. ref. egyházmegyei főgondnok, Oszterlanin Ármán kir. erdőfelügyelő s a többi hatóságok kiküldöttei — istentisztelet előzte meg az ifjú egyház kicsiny, de szép templomában. Közének, az országos hírnevű debreczeni dalárda egy Beethoven-darabja, s Geduly Henrik nyiregyházi lelkész buzgó fohásza volt az egyszerű, de lélekemelő istentisztelet sorrendje. Ezután Bartholomaeidesz János tb. főesperes-nyiregyházi

lelkész és Májerszky Béla nyiregyházi felügyelő, mint korelnökök vezetése alatt megkezdődött a beiktató közgyűlés. Mindkét elnök lelkes szavakban ad kifejezést az egyházmegye örömének, hogy új testületi életét a régi hegyaljai egyházmegye szeretetteljes, egyházas és hazafias szellemében kezdi meg arratermett, derék, lelkes vezérek vezetése alatt. „Tiszavidék“ vagyunk — mondja az ősz vezér, Bartholomaeidesz, a magyarhoni evangéliumi papság korban Nesztora, testben-lélekből mégis ifjú példányképe, — de mint Izraelnek a Jordán vize, úgy legyen nekünk a Tisza vize egyszersmind szent víz, mely nekünk az egyházas és hazafias érzelmek kitörni vágyó árvját jelképeze.

A közgyűlési tagok igazolása után Bencs László nyiregyházi polgármester és Riszdorfer János nagybányai lelkész vezetése alatt küldöttség megy az egyházmegye megválasztott elnökségéért, Materny Lajos debreczeni lelkész, főesperesért, dr. Meskó László országos képviselő, felügyelőért. Lelkes éljenriadal fogadja a küldöttség kíséretében megjelent új elnökséget, kik is Geduly korjegyző szavai után elmondván hivatali esküjüket, megtartják székfoglaló beszédüket. A hatalmas beszédek közül, mult számunkban dr. Meskó László egyházmegyei felügyelő beszédét tettük közzé, — most pedig a főesperesét hozzuk.

A hatalmas, magas niveaun álló programbeszédet szünni nem akaró éljenzés követte. Látszott az arczokon, hogy az új elnökség egy csapásra meghódította a szíveket, hogy azok a szavak, a miket fényes szónoki előadásban Meskó és Materny tartottak, az új egyházmegye közérületének találó megnyilatkozása valának. Erős a reményünk, hogy ha a programbeszédék igéi az életben testet öltenek, az új egyházmegye béke és virágzás otthona lesz.

Az egyházmegyei tisztikar többi részeiben következőleg alakult meg: alesperes Simkovich Pál pardicsi lelkész, a ki betegsége miatt meg nem jelenhetett a beiktató közgyűlésen, de levélileg bensőségteljesen üdvözölte azt, — egyházmegyei jegyző Geduly Henrik nyiregyházi lelkész, világi jegyző dr. Szánthó Gyula sáropataki jogtanár; ügyész dr. Prok Gyula nyiregyházi ügyvéd, pénztáros Mészáros Ferencz főgymnásiumi tanár, számvevőszéki elnök Riszdorfer János nagybányai lelkész, — dékánusok: Geduly, Riszdorfer és Varga János lelkészek és 5 világi; — törvényszéki bírák: Seyfried E, s.-a.-újhelyi törvényszéki elnök, Bencs László nyiregyházi polgármester, Zimmermann H. debreczeni collegiumi tanár, Wenkler Lajos nagyváradi polgári isk. tanár a világiak. Bartholomaeidesz János, Riszdorfer János, Kozlay József és Bortnyik György a lelkészek, Leffler Sámuel a tanárok,

Pazár István a tanítók sorából és dr. Kellner Károly s.-a.-újhelyi törvényszéki jegyző, mint esperességi törvényszéki jegyző.

Az egyházmegyei gyámintézet ügyeinek vezetésére a nyári közgyűlés idejéig továbbra is az eddigi elnök, Materny főesperes volt szíves vállalkozni.

Az anyagi ügyeket az új hegyaljai egyházmegyével rendező bizottságot teljhatalmú intézkedési joggal bízták meg, hogy a közigazgatási pénztár dolgában a nyári közgyűlés már befejezett tények alapján állhasson.

Megalakították a szabályrendeletkészítő és a jegyzőkönyvet hitelesítő bizottságot — majd köszönetet mondva az eddigi elnökségnek önfeláldozó, fáradhatatlan buzgalmaért, imával befejezést nyert az új egyházmegye első közgyűlése, hogy innentől mint szervezett rész kezdje meg a magyarhoni evang. egyház egésze javára kifejtendő, üdvös életét.

Vallásosság, önzetlen testvéries és hazafias érzület legyenek az új egyházmegyének vezéresilagai és akkor reméljük, hogy az egyházmegyék feldarabolása, a „tabula rasa“ sokszor megütközéssel fogadott politikája legalább e részben helyesnek fog bizonyulni.

KÜLFÖLD.

A porosz tartományegyház IV. egyetemes zsinata. A porosz tartományegyház mult év nov. 24-től decz. 16-ik napjáig IV. egyet. zsinatát Berlinben tartotta. A sokat vitatott porosz agendának revideálása és elfogadása után 3 év múlva ült össze. Az egyházi és theologiai pártáryalatok, a melyek nélkül a porosz tartományegyház már nem is képzelhető, a zsinati tagokban következő arányban volt megoszolva: a positiv uniói irány 87, az ú. n. Beyschlag-féle evang. középpárt 55, s a confessionalisták tábora 49 tagjában volt képviselve. S mégis arról panaszkodik az „Aug. Ev.-Luth. K. Ztg.“ 1. száma, hogy „a zsinaton egy lágymeleg evang. középpárti szellem uralkodott, a melyet bátran lehetne „laodiceai szellemnek“ is nevezni. Fájjalja nevezett lap, hogy „a porosz tartományegyház feletti uralom a középpártiak kezében van, a rajnai tartományegyház újonnan kinevezett generálsuperintendense is a középpárthoz tartozik,“ és azt vitatja, hogy „a különféle theol. és egyházi irányok egyenlő jogosultságáról szó sem lehet,“ mivel „ég és föld különbség választja el őket egymástól,“ s „minden szilárdabb theol. meggyőződésnek a tolerancia félretetésével kizárólagosnak kell lennie.“ Hogy Luthardt lapjának eme türelmetlen expectorációit

nem követhetjük, nem szorul bővebb magyarázatra.

Annyi bizonyos, hogy az ú. n. „positiv unió“ megszűnt kormánypártnak lenni, és Stöcker befolyása a minimumra szállt alá. Az aristokrata s politikailag conservativ jellegű confessionalista fractió a zsinat conciliáns alelnökének Holtzheuer superintendens befolyása alatt állott, kinek a pártszenvédelyektől ment türelmes, testvéries és tapintatos modora főleg a sokat támadott Grafé bonni tanár esetének s azzal összefüggő „tanárkérdés“-nek megítélésénél tűnt ki.

A zsinat elnöke Zietzen-Schwerin gróf volt. A zsinatnak tömérdek tárgyát kellett feldolgoznia s úgy a 19 teljes, mint 95 bizotts. ülés valóban emberfeletti munkát végzett. Reggel 10 órától délután 6-ig dolgoztak „igazi német módra.“ 30 egyházkormányzati, 40 tartományzsinati, s 240 privat kérdés került tárgyalás alá. A tárgyalás mindvégig nyugodt és komoly volt. Személyes surlódásoknak a különféle pártáryalatok képviselői között semmi nyoma sem volt.

Az érdemleges tárgyalás a Luthert és a reformációt szidalmazó pápai Canisius-bulla elleni protestálással kezdődött. — „A mit a pápa“ — úgy érvel a protestáció — „veszedelmes méregnek mond, az valójában maga az üdvözítő evangeliom a szabad isteni kegyelemről a J. Krisztusban. a melyre még mindig föl kell hívunk a figyelmét, a forradalmárnak szidalmazott Luther valójában istennek adta meg a dicsőséget, a midőn az emberi hagyományos tételeken alapuló pápai tekintély helyére az isteni ige tekintélyét helyezte; a történelem igazolja, hogy a revolutió tüze többet gyújtott és emésztett a kath. országokban, mint a világi felsőbbiséget önálló isteni rendnek és intézménynek hirdető evangy. hitvallás népei között, s végül a reformációnak az erkölcstelenséggel való azonosítása ellen a zsinat istent hívja fel tanúbizonysággul, mert a reformáció az isten igéjének tiszta hirdetésével felköltötte a lelkiismeretet s a ker. művelődés gazdag forrásává vált egyesekre, családokra és népekre nézve egyaránt.“ Ez egyhangulag elfogadott resolúció Holtzheuer tollából való.

A zsinat további tárgyai között, a melyek nem szorosán a porosz tartományegyház ügyét érintik, még a következők szerepelnek: Luther összes műveinek a német kormányok által segélyezett kiadása; a Warneck tanár által élénken megvilágított külmisszió; a palästinaí német ev. egyház szolgálatában álló „jeruzsálemi egyesület“, mely tavaly missziói czélokra 115,680 márkát gyűjtött; a politikusok által máig is ignorált „örménykérdés“; a Rogge udvari pap által ismeretett „Gusztáv-Adolf egyesület“; az „Ev. Bund“ által sürgetett protestáns gyülekezeti kérdés Rómában; a külföld német prot. egyházainak a po-

rosz tartományegyházhoz való viszonya, a melynek relációjából megtudjuk, hogy újabban 70 német külföldi ev. egyház csatlakozott a porosz tartományegyházhoz s 30,000 márkát fordíthattak azok fölsegélyezésére, s végül az ultramontanismus óriási terjedésével szemben egy „általános német ev. egyházi szövetségnek“ a megalakítását tervezte a zsinat, mi mellett a belmisszió munkásságának gazdag tere sem került ki körültekintő figyelmét. Berlin városa vallásos-egyházi bajainak enyhítésére még 1888. a császárné védnöksége alatt megalakult az ú. n. „Ev. egyházi segélyegylet“, mely idáig 2,340,000 márkát gyűjtött, s a városi misszió emelésére 800,100, a diakoniszsa-ügyre 580,000 és s. lelkészi állások szervezésére 75,000 márkát fordíthatott. Facta loquuntur!

Az egyház szeretetmunkássága kérdéseinek tárgyalásánál 2 ízben is nagyobb vitára adott okot az ú. n. „modern Pastorensocialismus.“ Abból az alkalomból ugyanis, hogy újabban néhány fiatalabb lelkész a belmissziót a socialis politika körébe vonta be, egy a lelkészi hivatás s a sociálpolitikai agitálás határait megjelölő rendeletnek közzétételére indította 1895. decz. havában a főegyházi tanácsot. Stöcker támadásaira Borkhausen azzal felelt, hogy az ev. egyház belmissziója saját és nem az állam lábán áll, hogy a vallásnak a sociálpolitikai ágítációval való össze-zavarása veszedelmes s hogy a lelkészek állampolgári és papi kötelességei a valódi keresztyéniség szellemében összeegyeztetendők. A valódi ker. szellemben folytatott socialis munkásság az egyház létérdeke, ezt a főegyházi tanács rendelete sem zárja ki s csak a túlzásoknak akarta elejét venni. E nemesebb értelemben vett ker. egyházi socialis munkásságnak napjainkban egyik leghivatottabb írója és képviselője Nathusius greifswaldi tanár.

A szorosabb értelemben vett s a zsinaton tárgyalt egyházi ügyek 5 szempont alatt tekinthetők, ú. m. az istentisztelet, tanfegyelem, szervezet és háztartás körébe tartozó ügyek voltak a zsinat további főbb tárgyai.

Az 1894—97. években 115 új parochia keletkezett, ebből 10 Berlinben. 1891—96-ig a porosz tartományegyház területén 184 új templom épült, köztük 13 Berlinben 9177 gyülekezetből csak 63 elégedetlenkedik a hagyományos szokás érdekében az új agenda miatt, a melynek lengyel, litvániai és vend nyelvre való fordítása folyamatban van. A lelkész oltári éneke csak igen kevés gyülekezetben van szokásban. A perikopák revisiója is üdvös javításon ment át, s egy új ó-szövetségi, evangéliumi és epistolai textus-sorozat készült el. Perikopakényszerről tehát az egyházi szónoklat tekintetében a porosz tartományegyházban szó sincsen.

A tan- és oktatás köréből foglalkozott az egyetemes zsinat az alsó és középiskolai vallásoktatás

s az evangelisáció kérdésével. Utóbbival ugyanak Németországban, mint nálunk. Az angol eredetű és jellegű evangelisáció ott is tervútra került. A zsinat egészen helyesen hangsúlyozta, hogy evangelisációról csak a lelképásztori munkásságon belül az ige hirdetés sérelme nélkül arra hivatott egyéneknek lehet szó, különösen Meyer boroszlói superintendens védte meg a cura pastoralist ide nem tartozó s csak zavart okozó laikusok beavatkozásaival szemben.

Az erkölcs és fegyelem kérdései között az egyetemes zsinaton az általános egyházfegyelmi törvény, a halottégetés s a duellum kérdése szerepelt. Egy általános egyházfegyelmi törvény megalkotására 1891. óta gyűjti a főegyházi tanács az anyagot, a lelkészek a halottégetésnél való funkciója meg nem engedtetett s a duellum „az isten törvénye ellen valónak“ mondatott.

Érdekes képet mutat a zsinat háztartása. Több mint 7.458,812 márka alapítvány áll különféle egyházi czélokra a zsinat rendelkezésére. Forrásunk azonban megjegyzi, hogy az az összeg még mindig nem annyi, mint a mennyit az 1810. az állam által bevont evangy. egyházi vagyon egy év alatt jövedelmez. Hol vagyunk mi ettől mi nálunk Magyarországon, a hol az ev. egyháznak az államsegély mellett is igazán csak morzsák állanak rendelkezésére.

A lelkészi fizetés kérdésében az alapfizetés minimumát a zsinat 1800 márkában állapította meg, de kimondotta, hogy annak 2400 márkára való fölemelését a legközelebbi jövőben czélozza. E fizetés 25 évi szolgálat alatt a quinqueniumokkal 4800 márkára emelkedhetik. Előtünk magyar prot. lelkészek előtt úgy tűnik föl ez a beszéd, mint egy álom. — Parlamentünk még a 800 frtot is sokalja. Szegény lelkészek!

A lelkészek kiképzése és hivatalba lépése kérdésénél sokat foglalkozott a zsinat az ú. n. vicariátus s a papi seminárium ügyével, s általában az egyetemi theol.-tanulás s a gyakorlati lelkészi élet közötti viszonyok meghatározásával. Rendezett kérdések ezek Németországban, a melyektől mi még igen távol állunk. Nálunk is a s. lelkészek ügye egyik legsürgősebb ügye az egyháznak.

Végül az ú. n. „Professorenfrage“ is kísértett a zsinaton. Az egyház nagyobb jogának biztosítását hangsúlyozzák egyesek a theol. tanzsékek betöltésénél. A hitvallás-hűség tekintetében gyakoroljon az egyház nagyobb befolyást a tanári kinevezésekre. A zsinat e legkényesebb kérdésben is bölcs mérsékletet és tapintatos komolyságot tanúsított. A kinevezendő tanároktól csakis a tudományos theologia evangy. szabadságával egyező hitvalláshűséget kívánja meg s örömmel üdvözli, ha a gyakorlati lelkészek sorából is kerülnek ki egyes dőcensek.

E zsinat működésére visszatekintve, azt mondja

Beyschlag: „bizonyos, hogy az egyházi élet nem a zsinatokban van, mert a törvényjavaslatokba és parlamentáris diskusziókba nem foglalható.“ Ez a zsinat épen hű képe Németország szakadozott egyházi hitéletének, de a melyre mi még mindig mint ideálra tekinthetünk. Nagyobb és tartósabb munkásságot nem is a zsinat, hanem a főegyházi tanács fejt ki Poroszországban, melynek ez idő szerinti elnöke Barkhausen minden pártnak tiszteletére és rokonszenvére érdemes. Csak az „Allg. Ev. Luth. K.-Ztg.“ kesereg e felett, hogy nem az ó konzervatívok és konfesszionálisok szelleme uralkodott a zsinaton.

Dr. Szlávik Mátyás.

Kérdések.

El lehet-e fogadni elegendő bizonyítvány gyanánt s fel lehet-e és fel kell-e venni az áttérőt ilyen elbocsátó alapján: „Mután Sz. Zs. előttem személyesen megjelent és kinyilvánította, hogy az unitarius egyházból az ág. h. ev. egyházba óhajt visszatérni: nevezettet már egyszeri jelentkezésre is elbocsátom, és az unitarius egyház tagjai közül törölöm, miről a nt. lelkészi hivatal tisztelettel értesitem. N. N. unitarius lelkész.“

Az Alkotmány 237. §-a értelmében mit lehet az „összes illetménybe“ beszámítani, hogy a törvényes 800 frt meglegyen, p. o. a stólat, anyakönyvi kivonatok díját be kell-e számítani?

Evang. felekezeti népiskola evang. vallású tanítója törvényes egyezséget kötött r. kath. vallású menyasszonyával arra, hogy születendő gyermekeik mind r. kath. vallásúak lesznek. A házasság is létrejött. Maradhat-e az felekezeti tanító?

TEMETŐ.

Schneider Vilmos vas-dobrai evang. lelkész e hó 13-án este jobblétre szenderült. Sopronban született, hol iskoláit is végezte. 56 éves volt. Temetését 15-én délután tartottuk meg. A temetésen nagyszámú közönség vett részt. Hívei majdnem teljes számban voltak jelen, számosan másvallásúak is, Gyanafalváról, a stajer Fehringről stb. Gyászbeszédet tartott a háznál Ulrich Pál német-szentmihályi lelkész, a templomban Stettner Gyula felsőlövői esperes, a temetőben Huber Tivadar hidegkuti lelkész. A dobrai dalárda a kath. főtanító vezetése alatt adott elő két sziverehető gyászdalt. Schneidert nemcsak gyüle-

kezete gyászolja, hanem özvegye, 3 gyermeke (2 még kiskoru), rokonsága s mindenki, a ki ismerete. Igénytelen külsejű volt. de gondos pap és derék ember. Áldott legyen az emlékezete!

Az orosházi ág. hitv. ev. egyház mély fájdalommal jelenti, hogy Varga István evang. tanító életének 42-dik, orosházi tanítói működésének 20-dik évében hosszas szenvedés után f. hó 22-én d. e. 11 órakor jobblétre szenderült.

ÜZENETEK.

Sz. M. Még egy kis türelmet kérek! — **B. A.** Ha kimaradt, bizonyosan nem roszakaratból maradt ki, hanem nem kaptuk meg. Gúnyolódást kezdeni nem jól áll annak, a ki maga részére meg kiméletet igényel; az udvariasság mindkét félre kötelező! — **K. S.** Később is jó lesz az! A ki sokat dolgozik, mindenre ráér! — **N. L.** Kivánsága szerint. — **P. J.** Nem értem! Innen rendesen ment a lap; ki fogadhata ott el? A hiányzó számokat is megküldtem. — **M. L.** A szives figyelmet köszönöm. — **I. V.** A beszédeket örömmel várom. Ha májusig nem tudom valamelyik kötetet összehozni: föl hagyok vele. Három kötetet tervezek: evangéliumi, epistolai perikopákról s szabadon választott alapigékről. — **G. H.** Köszönöm; a kívánt példányt megküldöttem. — **K.** A mostani versek vallásos kedély nyilatkozatai, de nem valók még a nyilvánosság elé. — **M. N.** Legközelebbi számunkban részletesen ismertetjük az illeték egyenértékről szóló törvényt. — **K. Gy.** Levelet küldtem. — **S. K.** A legközelebbi számban már több helyünk lesz. — **B.** Köszönöm; a kérdés mentül előbb megjelenik. — **Dr. K. S.** Elküldtem.

Pályázat

a Nógrád megyebeli budalehotai ág. h. ev.

lelkészi és kántortanítói állásra

Lelkészi javadalom termények és készpénzben 800 frt; tanítói javadalom összesen 317 frt, mely összeg azonban államsegélylyel 400 frtra fog kiegészítettetni s az ötödéves korpótlék is kérelmeztetik az államtól. Pályázati határidő március hó 1-je. — Jelentkezések alólirotthoz intézendők.

Hrk János
nógrádi ág. h. ev. alesperes.